

ריבית: מבט מלמעלה

פסוקים

- **שמות כב: כד** – אם כסף תלנה את עמי את העני עמך לא תהיה לו פנשה לא תשימון עליו נפש:
- **ויקרא כה: לה-לח** – וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו גר ותושב נסי עמך: אל תקח מאתו נפש ומרבית ונראת מאלקיך נסי אחיך עמך: את כסףך לא תתן לו בנפשך ובמרבית לא תתן אקלה: אני ד' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים לתת לכם את ארץ פנען להיות לכם לאלקים:
- **דברים כג: כ-כא** – לא תשיך לאחיה נפש כסף נפש אכל נפש כל דבר אשר ישך: לנכרי תשיך ולאחיה לא תשיך למען יברכה ד' אלקיך בכל משלח ידך על הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה:

ראשי פרקים

פרק איזהו נשך, ע"פ המאירי עם הוספות

- **ס: - דאורייתא ודרבנן**
  - ס: -סא. - איסורי תורה נגד נזק ממוני
  - סא: - אגדתא
  - סא: -סב: - רמות ריבית, ואלו צריכים להחזיר
  - סב: - הערמת ריבית
  - סג. - צד א' בריבית
  - סג: -סד. - הוזלה לתשלום מוקדם
  - סג: - סאה בסאה
  - סג: - אגר נטר ליה
  - סד: - קרוב לשכר רחוק להפסד
- **סד: - להנות המלווה בדרך אחרת מתשלומי ריבית**
  - סד: -סה. - מיחזי כריבית
  - סה. - להחזיר ריבית
- **סה. - קנס לתשלום מאוחר לקנין ושכירות**
  - סה: - להחזיר ריבית
  - סה: - צד א' בריבית
- **סה: - להנות המלווה דרך המשכון**
  - סה: -סו. - תנאים ואסמכתא ומחילה בטעות
  - סז. - אבק ריבית
  - סח. - אגדתא
- **סח. - שותפות המשקיע ומנהל העסק**
  - ע. - להלוות נכסי יתומים לריבית
  - ע. - אבק ריבית
  - ע. - קרוב לשכר רחוק להפסד
- **ע: - ריבית לעכו"מ ולגר תושב, ובשותפות עם יהודים**
  - עא. - אגדתא
  - עא: - שליחות ועכו"מ
  - עב. - : - לגבות חוב עם שטר שיש לה פסול הלכתי
- **עב: - תשלומין לפירות שעוד לא נמצאות, הוזלה לתשלום מוקדם**
  - עד. - סיטומתא
  - עד., עד: - מי שפרא
- **עד: - ריבית עם אריס, סאה בסאה**
  - עה. - ריבית בין תלמידי חכמים
  - עה. - ריבית במשפחה
- **עה. - הלוואת מלאכה למלאכה**
- **עה: - ריבית מוקדמת, ריבית מאוחרת**
- **עה: - ריבית דברים**
- **עה: - איסורים למשתתפים בהלוואת ריבית**
  - עה: - אגדתא
  - עה: - לא תהיה לו כנושה

מושגים: אגר נטר ליה

א. בבא מציעא סג ע"ב

אמר רב נחמן כללא דריביתא כל אגר נטר ליה אסור.

ב. שו"ת אמרי אש יורה דעה סימן נה

על דבר מה שכתב מעכ"ת נ"י, להתיר להחבורות להלוות בריבית, על סמך שהם כותבים אוויזט"א או אויף פארציגונג דיזעס [אוויזט"א בלשון צרפת ואויף פארציגונג דיזעס בלשון אשכנז פירושו כשאראה שטר זה, דהיינו שמתחייב לפרוע מיד כשהמלוה יראה לו את השטר ויתבע חובו, ואין זמן לפרעון]...

הנה כל זוקף הקרן והריבית יחד, הרי הוא חייב מיד בריבית [כאילו לזה לכל הזמן שקבע המלוה], אף אם ירצה לפרוע תוך זמנו, כמבואר בס"י קסט"ז וקע"ב, וביותר בתרומת הדשן סי' ש"ג, והעתיקום הבית יוסף והאחרונים (ט"ז וש"ך סי' קע"א סק"א), ואפילו הכי הוא ריבית דאורייתא. רק מעכ"ת נ"י יאמר, כי שם על כל פנים אין המלוה יכול לתבוע תוך זמנו, אבל בזה [דידן] יכול לתבוע מיד, אבל מי ילוה ויתן ריבית אם יתבענו מיד להחזיר מה שהלוה לו? ולזאת סיים המרדכי וז"ל, אבל כל אדם המלוה בריבית לא היה נותן אם לא היה מרחיב לו זמן, והוי אגר נטר, עכ"ל, והכל יודעים כי רק בעבור שמרחיב לו זמן הפירעון הוא מחייב עצמו [מעכשיו] בנשך ותרבית.

ג. בבא מציעא עה ע"ב

תניא רבי שמעון בן יוחי אומר מנין לנושה בחבירו מנה ואינו רגיל להקדים לו שלום שאסור להקדים לו שלום? תלמוד לומר "נשך כל דבר אשר ישך" אפילו דיבור אסור.

ד. ברית יהודה ב (יא) מן חקרי לב מהדורא בתרא יו"ד ד

ראובן פקיד המוכס שמתפקידו לגבות מן החייבים למוכס, והוא חייב להעביר מדי חודש בחדשו סכום קצוב... ולא היה לו לשלוח למוכס, בא לו אצל שמעון שיתן לו פוליצה (הוראת תשלום) לשותפו בקושטא (עיר המוכס) שישלם למוכס סך כך וכך, וכעבור ט"ו ימים יפרע ראובן לשמעון כאן סכום הכתוב בכתב הפוליצה בתוספת...

מושגים: הלוואה מאי היא?

ה. רמב"ם הלכות מלוה ולוה פרק ח:א

אסור להרבות על המכר. כיצד? המוכר לחבירו קרקע או מטלטלין ואמר לו 'אם מעכשיו תתן לי הדמים הרי הן שלך במאה, ואם עד זמן פלוני הרי הם שלך בעשרים ומאה', הרי זה אבק רבית, שזה דומה כמי שנוטל עשרים בשביל שנתן לו מאה להשתמש בה עד זמן פלוני.

ו. חוות דעת ביאורים סימן קסא:א

ונראה לי ביישוב דבריו [של טו"ז יו"ד קסא:א] דהנה נראה בסאה בסאתים או בשאר מטלטלין דאינו אסור מדאורייתא רק כשאומר בלשון "הלוואה", אבל כשאומר בלשון "מכירה" כגון שאומר "מכור לי סאה או מטלטל זה ואשלם לך לזמן פלוני בשני מטלטלין כמוהו" דמותר מדאורייתא, כמו שמותר מדאורייתא באומר "אשלם לך במעות לזמן פלוני" ... דיש ג"כ חילוק דין גדול בין הלשונות, דכשאומר "הלוה לי סאה בסאתים" מחוייב לשלם כעין שהלוהו כשיש לו, דבהלוואה מחוייב לשלם תמיד כעין שהלוהו אם חטיין חטיין, וכן כשהלוהו מעות מחוייב לשלם מעות כעין שהלוהו כשיש לו מעות, משא"כ כשאומר "מכור לי חפץ זה" או "חטיין אלו" אף שאומר לשלם לו בחפץ או בחטיין ויש לו בשעת הפרעון, אין צריך לשלם לו רק שויין.

ז. תוספות מסכת בבא מציעא דף מו עמוד א

"נעשה כאומר לו הלויני עד שיבא בני או עד שאמצא המפתח" - וא"ת נהי דשרי סאה בסאה בעד שיבא בני כו', סאה בסאתים כי הכא שנותן לו טריסית יותר אסור והוי רבית גמור! וי"ל דהכא אינו נותן לו אותו מטבע עצמו שלקח אלא מין אחר, דדמי למקח וממכר...

ח. מקור מים חיים קסא:א

ועיקר נראה בדעת הט"ז דכל דבר שהוא דרך להוציאו שייך לשון "הלוואה", ואם אמר "הלוויני סאה חטים ע"מ לשלם סאתים דוחין" אסור מדאורייתא כיון דדרך להוציאו בעין, משא"כ בשלוה עבד ע"מ לשלם לאחר זמן שני עבדים דדרך שהחזירו [צ"ל להחזירו?] בעין אינו נופל בזה לשון "הלוואה". אף שאומר שלא יחזור בעין, רק הוי דרך מכירה.

ט. בבא מציעא סט ע"ב

רב חמא הוה מוגר זוזי בפשיטא ביומא, כלו זוזי דרב חמא [כעונש מן שמים]. הוא סבר מאי שנא ממרא? ולא היא - מרא הדרא בעינא וידיע פחתיה, זוזי לא הדרי בעינייהו, ולא ידע פחתיה.

י. רמ"א יורה דעה קס:ה

מתנה על מנת להחזיר ברבית, אסור. (ר"ן פ"ב דקדושין).

יא. טור יורה דעה הלכות רבית סימן קסא
כל דבר אסור ללוות בתוספות בין כסף בכסף בין אוכל באוכל, בין אוכל בכסף בין כסף באוכל.

יב. ברית יהודה ב (יג)
ועי' הערה הקודמת שכתבתי שצריך שיהא המלוה נחסר ע"י ההלוואה, אבל טובת הנאה, אע"פ ששוה כסף אצל הלווה, אם אצל המלווה אינו שוה כסף, ע"מ שיחזיר לו טובת הנאה יותר גדולה" מותר.

יג. תוספות מסכת בבא מציעא דף סא עמוד א "אם אינו ענין"
וא"ת: כיון דכתיב "כל דבר", אפילו לרבות עצים ואבנים, א"כ 'כסף אוכל' למה לי? וי"ל למדרש כלל ופרט וכלל – "לא תשיך" כלל, "כסף אוכל" פרט, "כל דבר" חזר וכלל, מה הפרט מפורש דבר המטלטל וגופו ממון כו', יצאו קרקעות שאין מטלטלין, ויצא פחות מש"פ שאינו ממון.

מושגים: איסורים דרבנן אם אינה "הלוואה"

יד. שו"ת מב"ט חלק א סימן קטז
זה לי כמה שנים שנסתפקתי במי שהלוה לחברו מעות על מנת שיקנה ממנו סחורה ידועה ביותר משוויה במעות בעין, אי הו"ל רבית קצוצה או אבק רבית, ולא הכרעתי אז אחד א' מן הצדדין, וכתבתי שהיה קרוב להיות רבית קצוצה. ועתה אינה הא-ל לידי פסק דין אחד מהחכם השלם ה"ר יצחק נ' לב נר"ו על ענין זה והכריע שהיא רבית קצוצה. ומפני שראיתי ראיותיו בלתי מכריעות הענין הנרצה אצלו חזרתי ודקדקתי בענין ועלה בידי שאין הנדון הזה רבית של תורה ואינה יוצאה בדיינים...
הוא כתב והקדים שאם פירש וקצב במטלטלין מה שהי' מעלה אותם עתה בשביל ההלוואה שהוא רבית קצוצה, כמו שלמד מתשובת הרשב"א ז"ל, ולא זו בלבד אלא אף על פי שלא פירש אלא שהלוהו ע"מ שיקנה חפץ ידוע בסך מה, שהוא ידוע שם שהוא יותר משוויו בשוק ואית ביה אונאה, אין אנו צריכין לפירוש [דהוי לשם ריבית], שהרי עינינו רואות שהלוהו בעבו' התרבי'. והנה אין ראיתו זו הראשונה מכרעת כלל, כי כיון שלפעמים כשהאדם צריך לחפץ א' נותן עליו יותר משוויו ואינו חושש על האונאה אם כן אין עינינו רואות שהלוהו בעבור התרבות שהרבה לו על החפץ...
אין רבית קצוצ' אלא דרך הלוואה לא דרך מקח כלל ומקרא מלא הוא "מלוה [צ"ל מרבה] הונו בנשך ותרבי'" כדאיתא בגמ' בהדי'...

טו. רמ"א יורה דעה קסא:א
כללא דרבית דכל שהוא אגר נטר, אסור, בין שהוא דרך מקח בין שהוא דרך הלוואה, אלא שבדרך מקח אינו רק אבק רבית שהוא מדרבנן (לשון הטור).

טז. בית הבחירה (מאירי) מסכת בבא מציעא דף ס עמוד ב
יחלקו עניני הפרק לשנים עשר חלקים הראשון לבאר מה שהוא רבית גמורה ומן התורה, כגון רבית קצוצה הבאה דרך הלוואה, ומה שהוא רבית דרבנן כגון רבית הבא דרך סחורה.

יז. טור יורה דעה הלכות רבית סימן קסא
אמר רב נחמן כללא דרביתא כל אגר נטר לי אסור פירוש שבשביל המתנת מעותיו נותן לו שכר בין אם דרך הלוואה או דרך ממכר או שכירות אלא שאם הוא דרך מקח הוא מדרבנן וזהו אבק רבית...

יח. בית יוסף יורה דעה סימן קעז
כתוב במרדכי בסוף פרק המפקיד (סי' רצה) שאם הפקיד מעות אצל חברו והנפקד הלוה לגוים הנפקד הוי שואל וחייב באונסין ופשיטא שהמפקיד אין לו בריוח כלל ואם הנפקד רוצה לתת דבר מעצמו למפקיד אין בו משום רבית כיון דלא נתנו לו בתורת מלוה ולא בתורת מקח...

יט. בית יוסף יורה דעה סימן קס
המעכב דמי שכירות חברו ותובעו מה שהיה יכול להרויח במעות כתוב בהגהות פרק ח' מהל' מלוה (ה"ז ד"ק, תשובות מיימוניות משפטים סי' טו) שאומר ר' אליעזר מטון שחייב ליתן לו ואין בו משום רבית. והביא ראיה ממתניתין דמכות (ג)... ובאמת איני יודע מה ראה החכם הזה להקל בשכירות יותר מבהלוואה דכללא דרביתא כל אגר נטר בכל גוונא אסור...

כ. שו"ת מהר"ם שיק יורה דעה סימן קסא
גבי מקח טעות המעות גזל בידו וא"כ אין כאן רבית דדווקא בהלוואה אסור רבית.

מושגים: סוגי ריבית

כא. משנה בבא מציעא ה:א (ס):

איזהו נשך? המלוה סלע בחמשה דינרין, סאתים חטין בשלש...

כב. מתנה אפרים הלכות מלוה ולוה - דיני ריבית סימן יח

במ"ש הגהת אשירי ריש פ' א"נ שאם הבטיחו לתת לו כך וכך **אחרי שיפרענו** דאין מוציאין אותו בדינין עכ"ד. איכא למידק דנראה שאם הבטיחו לתת לו יותר **כשיפרענו**, ה"ז רבית קצוצה. והשתא יש להבין, דאם בשביל בטחון זה הוא מחוייב בדין ליתן אם לא הוה איסורא דרבית, א"כ כי נמי הבטיחו לתת אחר הפרעון ה"ז רבית גמור, דמשעת ההלוואה נתחייב לתת לו יותר! ואם אינו מתחייב לתת לו כיון שלא התנה תנאי גמור, ואינו אלא בטחון בעלמא, אם כן אפ"י כי הבטיחו לתת לו יותר בשעת פרעון לא הוי רבית קצוצה! איברא דנראה לכאורה לצדד דאפילו אם אינו מתחייב לתת לו כגון שא"ל אם ארצה אתן לך כך וכך דהוי ריבית קצוצה כשנתן אח"כ... אמנם הראב"ד וה"ה ס"ל דאירי בדא"ל "מעכשיו", ונר' דס"ל דבאמר "מעכשיו" הוי ריבית קצוצה, אבל כשלא אמר "מעכשיו" כיון שלא נתחייב ליתן לא הוי ריבית קצוצה...

כג. בית הבחירה (מאירי) מסכת בבא מציעא דף ס עמוד ב

הנשך והוא רבית של תורה הוא שהוא מלוה, ומתנה בשעת הלוואה להחזיר לו רבית קצוצה כך וכך' בין בכסף בין באוכל... ואפילו לא קצץ אלא שאמר "על מנת שתתן לי רבית":

כד. רמ"א יורה דעה קסא:א

כללא דרבית דכל שהוא אגר נטר, אסור, בין שהוא דרך מקח בין שהוא דרך הלוואה, אלא שבדרך מקח אינו רק אבק רבית שהוא מדרבנן (לשון הטור).

כה. רש"י מסכת סוכה דף מ עמוד ב

אבקה של שביעית - מידי דלא הוי עיקר האיסור תלוי בו קרוי אבק, וכן אבק רבית, וכן אבק לשון הרע - שאינו לשון הרע גמור, אלא צד לשון הרע, כמו אבק העולה מדבר הנכתש במכתשת.

כו. ברית יהודה ב (1)

ולכאורה באבק שביעית... הרי הוא מדאורייתא, אלא שאינו אלא עשה ואינו עיקר האיסור שהוא עבודת קרקע. ואילו אבק ריבית אינו אלא מדרבנן. ואפשר שמשום כך קראו חז"ל לריבית מדבריהם "אבק ריבית" כדי להדגיש חומר האיסור, שהוא חלק מריבית דאורייתא, כו אבק שהוא חלק מגוף הדבר הנכתש. וכן באבק לשה"ר...

כז. ש"ך יורה דעה סימן קסו ס"ק ט

בא בתוך הזמן ואמר "דור בחצרי בשביל מעותיך שהן בטילות אצלי" אסור, טור. ומשמע דלא הוי אלא אבק רבית...

כח. בבא מציעא סז ע"א

הא משכנתא באתרא דמסלקי [דאוכלין ממשכנתא בלי נכייטא, והלוה מסלק את המלוה כשהוא משיג מעות], אכל שיעור זוזי מסלקינן ליה, אכל טפי לא מפקינן מיניה [בחזרה, דאבק ריבית הוי].

כט. בבא מציעא עה ע"ב

רבן גמליאל אומר יש רבית מוקדמת ויש רבית מאוחרת. כיצד? נתן עיניו ללוות הימנו, והוא משלח לו ואומר "בשביל שתלוני," זו היא רבית מוקדמת. לוח הימנו והחזיר לו את מעותיו, והוא משלח לו ואומר "בשביל מעותיך שהיו בטילות אצלי," זו היא רבית מאוחרת.

ל. רמב"ם הלכות מלוה ולוה פרק ה:יא

...זו היא רבית מאוחרת, ואם עבר ועושה כן הרי זה אבק רבית.

לא. שו"ע יורה דעה קסא:ב

אבק רבית, אינה יוצאה בדינין. ואם בא לצאת ידי שמים, חייב להחזיר. (מלבד רבית מוקדמת ומאוחרת אפילו לצאת ידי שמים אינו חייב להחזיר). (ב"י בשם תשובת הרשב"א).

לב. בבא מציעא סד.-:

אמר אביי: שרי ליה לאיניש למימר ליה לחבריה הילך ארבעה זוזי אחביתא דחמרא. אי תקפה, ברשותך. אי יקרא אי זילא, ברשותי. אמר ליה רב שריא לאביי: האי קרוב לשכר ורחוק להפסד הוא! אמר ליה: כיון דמקבל עליה זולא, קרוב לזה ולזה הוא.

לג. בבא מציעא סד:-סה.

רב יוסף בר חמא תקיף עבדי דאינשי דמסיק בהו זוזי ועביד בהו עבידתא. אמר ליה רבא בריה, מאי טעמא עביד מר הכי?... אמר ליה אנא כי הא דרב דניאל בר רב קטינא אמר רב סבירא לי, דאמר התוקף עבדו של חבירו ועשה בו מלאכה פטור, דניחא ליה דלא נסתרי עבדיה. אמר ליה הני מילי היכא דלא מסיק ביה זוזי, **מר כיון דמסיק בהו זוזי מחזי כרבית**, דאמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן אף על פי שאמרו הדר בחצר חבירו שלא מדעתו אינו צריך להעלות לו שכר, **הלוהו ודר בהצירו צריך להעלות לו שכר**. אמר ליה הדרי בי.

לד. בבא מציעא סג ע"א

הרי שהיה נושה בחבירו מנה, ועשה לו שדהו מכר, בזמן שהמוכר אוכל פירות מותר, לוקח אוכל פירות אסור. רבי יהודה אומר אף בזמן שהלוקח אוכל פירות מותר.

לה. רש"י מסכת בבא מציעא דף סג עמוד א

רבי יהודה היא דאמר צד אחד ברבית מותר - רבית שאינה על ידי הלואה אלא על ידי מכר, ופעמים שבאה על ידי רבית [צ"ל לידי רבית?].

לו. רמב"ם הלכות מלוה ולוה פרק ו:ז

המלוה את חבירו על השדה ואמר לו אם לא תחזיר לי מכאן עד שלש שנים הרי היא שלי הרי זה לא קנה מפני שהיא אסמכתא, לפיכך מנכה כל הפירות שאכל מפני שהוא רבית של תורה.

לז. רמ"א יורה דעה קסד:ד

ויש אומרים דמה שאכל תוך ג' שנים לא הוי אלא אבק רבית, דהוי כמשכנתא בלא נכייטא. (ב"י לדעת הרא"ש וטור ורש"י ותוס' ותלמידי רשב"א וראב"ד מביאם ב"י בח"מ סימן ר"ז ס"ס י"ג)...

לח. בבא מציעא סב ע"ב

תני רב ספרא ברבית דבי רבי חייא: יש דברים שהם מותרין, ואסורין מפני הערמת רבית. כיצד? אמר לו "הלוני מנה", אמר לו "מנה אין לי, חטין במנה יש לי שאני נותן לך". נתן לו חטין במנה וחזר ולקחן הימנו בעשרים וארבע סלע, מותר, ואסור לעשות כן מפני הערמת רבית.

לט. שו"ע יורה דעה קעז:יז

המלוה על המשכון ואמר: "אם לא אפדנו לזמן פלוני יהיה שלך", כל ששוה יותר על החוב, יש מי שאוסר משום הערמת רבית. (ועיין בח"ה סימן ע"ב וע"ג).

מ. רמב"ם הלכות מלוה ולוה פרק ה:טו

יש דברים שהן מותרין ואסור לעשותן מפני הערמת רבית... ואם עבר ועשה כזה הרי הוא מוציא ממנו מאה בדין, שאפילו אבק רבית אין כאן.

ריבית או מתנה?

מא. טור יורה דעה הלכות רבית סימן קס

והגאונים כתבו שאם מחל הלוה למלוה רבית שלקח או שעתיד ליקח, אף על פי שקנו מידו או נתנה לו במתנה אינו כלום, שכל רבית שבעולם מחילה היא, אבל התורה לא מחלה ואסרה מחילה זו, לפיכך אין המחילה מועלת כלום, ואפילו ברבית של דבריהם. והרמב"ם חלק על זה וכתב שהמחילה מועלת וא"ל כתב ודאי אם לקח ממנו רבית וצריך להחזירה לו מועלת מחילה לפוטרו כמו בכל גזל אבל בשעת לקיחת הרבית אפי' אם אמר אני נותנו לך במתנה אסור לקבלו.

מב. רמב"ם הלכות מלוה ולוה פרק ד הלכה יג

הורו מקצת הגאונים שהלוה שמחל למלוה ברבית שלקח ממנו או שעתיד ליקח אף על פי שקנו מידו שמחל או נתן מתנה אינו מועיל כלום שכל רבית שבעולם מחילה היא אבל התורה לא מחלה ואסרה מחילה זו ולפיכך אין המחילה מועלת ברבית אפילו ברבית של דבריהם, **יראה לי שאין הוראה זו נכונה אלא מאחר שאומרים למלוה להחזיר לו וידע הלוה שדבר איסור עשה ויש לו ליטול ממנו אם רצה למחול מוחל כדרך שמוחל הגזל**, ובפירוש אמרו חכמים שהגזלנין ומלוי ברבית שהחזירו אין מקבלין מהן מכלל שהמחילה מועלת.

השגת הראב"ד: הורו מקצת הגאונים וכו' ולפיכך אין המחילה מועלת ברבית אפילו ברבית של דבריהם יראה לי שאין הוראה זו נכונה. א"א חיי ראשי הוראת הגאונים נכונה היא, אם כן מלוי ברבית יעשו כן להתיר להם הרבית, והגזלנין ומלוי ברבית שהחזירו בדרך תשובה אין מקבלין מהן כדי להדריכם בתשובה.

מג. בית יוסף יורה דעה סימן קס

ואדוני אבי ז"ל כתב ודאי אם לקח ממנו רבית וכו'. (בעלה קמ"א ד"א) (סי' ב) **וזה גם כן דעת הרמב"ם** בפרק ד' מהלכות מלוה (הי"ג) כמו שתראה מבואר בדבריו, וכן פירשו דבריו הרב המגיד שם ומהרי"ק בשורש י"ז, ושלא כדברי הראב"ד (בהשגות שם) וסמ"ג בסימן קצ"ג (לאווין סב סוע"ד) שהבינו דברי הרמב"ם שלא כדרכן.

מד. בבא מציעא עה ע"א

ואמר רב יהודה אמר שמואל תלמידי חכמים מותרים ללוות זה מזה ברבית. מאי טעמא? מידע ידעי דרבית אסורה, ומתנה הוא דיהבו אהדדי.

מה. תוספות מסכת בבא מציעא דף עה עמוד א

מתנה בעלמא קא יהבי אהדדי - נראה דוקא דבר מועט שיודע בלבו שהיה נותן לו בלאו הכי, ואפילו מתנה מועטת דוקא בת"ח.

מו. רמ"א יורה דעה קס"ז

ומכל מקום לא ירגילו תלמידי חכמים עצמם בכך, מפני המון העם שלא ילמדו מהם (הגהת מ"י פ"ד מהל' מלוה וסמ"ג לאוין קצ"ג).

מז. בבא מציעא עה ע"א

אמר רב יהודה אמר רב מותר לו לאדם להלוות בניו ובני ביתו ברבית כדי להטעימן טעם רבית. ולא מילתא היא, משום דאתי למיסרך.

מח. שו"ע יורה דעה קס"ח

אפילו לבניו ובני ביתו, אסור להלוות ברבית, אעפ"י שאינו מקפיד עליהם ובודאי נותנו להם במתנה.

מט. שו"ת מבי"ט חלק א סימן נא

כיון שנותן אותו דרך מתנה לא הוי אגר נטר, ולא קרינא רבי' גמור אלא היכא דמתרבי מחמת המתנה הלואה ומצטער [הלווה] על דשקיל מיניה מאי דלא יהיב ליה, דאי לא הלוה לו לא הוה יהיב ליה. אבל היכא דגמר ליה ונתן לשם מתנה אפי' לא היה מלוה לו, אף על גב דמלוה לא היה נותן לו לא הוי רבית דאורייתא, אלא משום שבא לו הנאה מחמת הלואה אסור מדרבנן.

נ. מחנה אפרים הלכות מלוה ולוה - דיני ריבית סימן י

והשתא דאתינא להכי איכא למימר דה"ה נמי אם עדיין לא לקח הרבית, ולא רצה המלוה ללקחו מפני שידע שאסור, וא"ל הלוה "אני נותנו לו במתנה" דמהני. ומ"ש הרא"ש דקודם שלקחו לא מהני המתנה דסתם עובדי אדמה נותנים אותו במתנה גמורה כדי שימצאו ללוות, אינה טענה, דאדרבה מלישנא דאמרו דת"ח מותרים משום דמידע ידעי דאסור ובמתנה יהבי, משמע דשאר בני אדם לאו משום מתנה קא יהבי אלא בשכר מעותיו... משא"כ כשאמר המלוה שאינו רוצה ליקח משום דידע דאיסורא עבד, והלוה ידע דאיסורא קא עביד אי יהיב ליה משום שכר מעותיו, דאז כי אמר ליה "אני נותנו לך במתנה" הרי זה גמר בדעתו לתת לו משום מתנה משום דעשה עמו חסד.

הלוואה שכבר ניתנה בתנאי ריבית

נא. תוספתא ב"מ ה

המוציא שטר רבית יקרענה בא לפני בית דין יקרעוהו. רבן שמעון בן גמליאל או' הכל כמנהג המדינה.

נב. רמ"א יורה דעה קס"א:יא

וכל מי שבא לידו יקרע השטר דחיישינן שמא יגבה בו הרבית.

נג. שו"ע יורה דעה קס"א:ב

אבק רבית, אינה יוצאה בדינינים. ואם בא לצאת ידי שמים, חייב להחזיר. (מלבד רבית מוקדמת ומאוחרת אפילו לצאת ידי שמים אינו חייב להחזיר). (ב"י בשם תשובת הרשב"א).

נד. שו"ע יורה דעה קע"ה

מקח שנעשה באיסור, כגון שהוסיף במקח משום אגר נטר וכיוצא בזה, המקח קיים בענין שלא יהא בו רבית...

אוקימתאות מיוחדות

נה. בבא מציעא סט ע"ב

אמר רבא שרי ליה לאיניש למימר ליה לחבריה הילך ארבעה זוזי ואופיה לפלניא זוזי. לא אסרה תורה אלא רבית הבאה מלוה למלוה.

נו. שו"ע יורה דעה קס"ג

מותר לומר לחבירו: הילך זוו והלוה עשרה דינרים לפלוני, והוא שלא יחזור ויקחנו מהלוה, וגם לא יאמר הלוה למלוה: פלוני יתן בשבילי. ויש אומרים שצריך גם כן שלא יפייסנו הלוה לתת למלוה בשביל שילוהו.

נז. בבא מציעא ע"א

אמר רב ענן אמר שמואל מעות של יתומים מותר להלוותן ברבית... אמר רבה בר שילא אמר רב חסדא ואמרי לה אמר רבה בר יוסף בר חמא אמר רב ששת מעות של יתומים מותר להלוותן קרוב לשכר ורחוק להפסד.

נח. שו"ע יורה דעה קס"ה

כל רבית דרבנן, מותר במעות של יתומים, או של הקדש עניים, או תלמוד תורה, או צורך בית הכנסת. הגה: וכן נוהגין להקל, (ב"י בשם הרמב"ם והרא"ש) אף על גב דיש מחמירין דאינו מותר רק בבית דין.

נט. ש"ך יורה דעה סימן קס"ק כו

"וכן נוהגין." ובכל מקומות שהייתי לא ראיתי מנהג זה וגם חקרתי ודרשתי ולא שמעתי שנוהגין כן...

ס. רש"י מסכת בבא מציעא דף ע עמוד א

ואף על גב דבדיקנני אסור, לאו רבית ממש הוא, אלא אבק רבית הוא, ומדרבנן, וביתמי לא גזור, שלא יכלו מעותיהם, להאכילם פרוטה אחר פרוטה.

סא. בבא מציעא ע"א

אמר ליה רבה לרב יוסף, הני זוזי דיתמי היכי עבדינן להו [לפרנס את היתומים]? אמר ליה, מותבינן להו בי דינא ויהבינן להו זוזא זוזא. אמר ליה והא קא כליא קרנא! אמר ליה מר היכי עביד? אמר ליה בדיקנן גברא דאית ליה דהבא פריכא, ונקטינן דהבא מיניה ויהבינן להו ניהליה קרוב לשכר ורחוק להפסד... אמר רב אשי, תינח אי משתכח גברא דאית ליה דהבא פריכא, אי לא משתכח גברא דאית ליה דהבא פריכא ניכלו זוזי דיתמי? אלא אמר רב אשי, חזינן גברא דמשפּו [שקטים] נכסיה ומהימן ושמע דינא דאורייתא ולא מקבל שמתא דרבנן, ויהבינן להו ניהליה בבי דינא.

סב. רש"י מסכת בבא מציעא דף ע עמוד א

בבי דינא - בפני בית דין שיש להם כח להפקיר נכסי המקבל אצל היתומים, ולהתנות עמו קרוב לשכר ורחוק להפסד.

סג. משנה למלך הלכות מלוה ולוה פרק ד הלכה יד

ופירש רש"י עלה דמאי דאמרינן ויהבינן להו ניהליה בבי דינא שיש להם כח להפקיר נכסי היתומים אצל המקבל ולהתנות עמו קרוב לשכר ורחוק להפסד.

סד. משנה למלך הלכות מלוה ולוה פרק ד הלכה יז

כתב בעה"ת בח"ד סי' ה' דמעות מי שנשתטה יהבינן להו באבק רבית כיון דממנין ליה אפוטרופוס לפקח על נכסיו ה"ה דיהבינן להו קרוב לשכר כי היכי דלא ניכלו ניכסי, כי היכי דאמרינן ביתום. ולפי דבריו ה"ה חרש וכמו שכתב רבינו בספ"י מהלכות נחלות... ומ"מ אעיקרא דדינא יש מקום לחולק לחלוק ולומר דאע"ג דטעמא דיתום שייך בשוטה מ"מ כיון דהוי מילתא דלא שכיח אפשר דלא תקנו בו רבנן, וכדאמרינן בכמה דוכתין מילתא דשכיח גזרו ביה רבנן מילתא דלא שכיח לא גזרו ביה רבנן.

סה. בבא מציעא נז ע"ב

רבית ודין אונאה להדיוט ואין רבית ודין אונאה להקדש.

סו. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת מועד קטן פרק ב הלכה ג

א"ר בא בר ממל אילו היה לי מי שיומנה עמי, היתרתי בשר בכור להישקל בליטרא והיתרתי שיהו עושין מלאכה בחולו של מועד. כלום אסרו בשר בכור להישקל בליטרא לא כדי שיהו מוכרין אותו בזול? והן מערימין עליו ומוכרין אותו ביוקר. כלום אסרו לעשות מלאכה בחולו של מועד אלא כדי שיהו אוכלין ושותין ויגיעין בתורה? ואינן אוכלין ושותין ופחזין...

א"ר יוחנן לויין בריבית לחבורת מצוה ולקידוש החדש. רבי יוחנן בצפרא הוה נחת לכנישתא והוה מלקט פירוורין ואכל ואמר יהא חולקי עם אילין דאכלין הכא רומשות:

סז. מחצית השקל אורח חיים סימן רמב"ב

לויין ברבית. היינו מגוי, אבל זולתו אפילו מישראל מומר אסור, כי אם לצורך פקוח נפש.

סח. קרבן העדה מסכת מועד קטן פרק ב הלכה ג
לווין ברביית. דרבנן לצורך סעודת חבורת מצוה דהיינו עיבור שנה וי"ג לצורך סעודת מצוה דהיינו סעודת שבת:

סט. מגן אברהם סימן רמב:ב
לוין ברביית לצורך סעודת שבת או סעודת מצוה (ש"ל ירושלמי):

ע. שו"ת מהרי"ל סימן לז
מה זה פרקת עול מעל צוארך לתלות קולר בצואר אחריני וסילקת עצמך מדינא דיתמי! ועובדא הוה בעירך ואתה אביהם של יתומים!... אף על גב דריבית דרבנן מתנה אסרי מקצת רבוותא, מכל מקום הא חילק בא"ז כי התנה לכתחלה בתורת מתנה שרי לת"ח, וה"נ יתום קטן דלאו בר עונשין [שרי לי' כל ריבית דרבנן], וכל שכן שאין זה ריבית אלא מיחזי כריבית... ועוד דיש מרבתינו דהתירו להלוות צדקה בריבית, מההיא דירושלמי "לוין בריבית לחבורת מצוה ולקידוש החדש", וכתב האגודה דמהאי טעמא שמא נהגו להלוות על מקומות של בית הכנסת ולישב עליהם, והכא נמי אין לך מצוה גדולה מהמגדל יתום כדלעיל וצדקתו עומדת לעד, **ושמא מכאן נתפשט המנהג שמלוין נכסי יתומים בריבית קצוצה**, דכל ענייני יתומים חשבינן ליה דבר מצוה. ואמת כן הוא, כי הם נעזבים ושפלים מאד, וכי מתמוטטים נכסיהם נעשים כלים לגמרי...

עא. עלי תמר מועד קטן פרק ב הלכה ג
והנה הביאור לדבריו של ר"י הוא בתוספתא מגילה פ"ג ה"ח וז"ל, אימתי מסיעין על החודש לאור עיבורו. כיצד חל להיות ע"ש ושבת מסיעין עליו למוצ"ש. אחר ר"א בר"צ, כך היו חבורות שבירושלים נוהגים אלו לבית המשתה ואלו לבית האבל, אלו לסעודת אירוסין ואלו לסעודת נישואין, אלו לשבוע הבן ואלו לליקוט עצמות וכו'. מבואר שהיו קיימות חבורות מצוה שונות לסדר צרכי סעודות מצוה שונות ובכללם קדה"ח וכמ"ש במסכת סופרים. ובנוגע לחבורות מצוות אלו ובכללם קדה"ח אומר ר"י שמותר להגבאים ללוות בריבית דרבנן לצרכי מצוה דרבים, כגון יתומים תלמוד תורה וצרכי ביהכנ"ס עיין שם. והטעם דלצורך מצוה דרבים לא גזרו רבנן באבק ריבית, או שהוא מטעם הפקר בי"ד הפקר כמ"ש בב"י שם בשם המרדכי עיין שם.

עב. רמ"א יורה דעה קס:כב
ועי"ל סי' קס"ט ובסי' קע"ג דאסור ללוות ברביית לצורך קהל, ואפילו אינו רבית קצוצה, כל שכן ברביית קצוצה דאסור, ולא כמו אלו שנהגו להקל בקצת מקומות להלוות וללוות לצורך קהל ברביית קצוצה ואין להם על מה שיסמוכו, אם לא שנאמר שמחשבים צרכי קהל לפקוח נפש או לצורך מצוה, כמו שיתבאר לקמן סימן קע"ב. אבל אין לסמוך על זה, כי אם לצורך גדול. (רוב הג"ה הם ד"ע).